

Kultūros samprata Antano Maceinos filosofijoje ir kultūros fenomenologijos galimybės

Straipsnyje analizuojama Maceinos kultūros filosofija ir jos prielaidos. Remdamasis hierarchine klasikinės ontologijos schema Maceina kultūrą įterpia tarp gamtos ir religijos. Ši tarpinė vieta apibrėžia kultūrinės veiklos galimybes ir prieštarumą. Kultūros paradoksai atskleidžiami kaip kultūros tragizmas. Kultūrinė veikla žmogus ne tik perdirba gamtą, bet ir ieško išeities į religiją. Tačiau kultūros ženklinis ir simbolinis pobūdis nereiškia, jog žmogus turi dėl kultūros atsisakyti gamtos ar religijos tikrovės. Tikslai atsisakydami substancinės tikrovės kaip rimties ir atramos sampratos galime suprasti žaidybinių kultūrinės būties pobūdį. Straipsnyje parodoma, kad Maceinos kultūros filosofijoje susipina objektyvistinė-metafizinė kultūros samprata su fenomenologine-hermeneutine žmogaus kūrybinio gyvenimo analize.

Įvadas

Lietuvoje kultūros filosofija užima ypatingą vietą. Tai, ko gero, originaliausia tarpukario filosofų veiklos sritis. Taikant neotomistines kategorijas buvo sukurta kultūros filosofijos sistema. Svarbiausi autoriai, aplink kuriuos formavosi filosofinės mokyklos užuomazgos, buvo Stasys Šalkauskis ir Antanas Maceina. Pastarasis, pabrėždamas savo priklausomybę nuo mokytojo išplėtotų idėjų, teigė, kad „Prof. Šalkauskis yra pirmas davęs tegul ir trumpą kultūros problemos sisteminį sprendimą. Šiuo atžvilgiu kultūros filosofija Lietuvoje yra pralenkusi kitų šalių kultūros filosofijos išsivystymą“¹.

Šio straipsnio objektas yra Antano Maceinos kultūros filosofija. Paties Ma-

The article analysed the presuppositions of the philosophy of culture in Antanas Maceina. On the ground of a hierarchical scheme of classical ontology, culture is placed by Maceina between nature and religion. This intermediate place determines the possibility and ambivalence of cultural activity. The paradoxical character of culture is expressed by its tragedy. In his cultural activity, man does not only remake nature but pursues religion as well. Still the representative and symbolic character of culture does not mean its rejection for the sake of some natural or religious reality. One can understand the playing side of cultural being when abandoning a basic notion of substantial reality. The article aims to show how the objective-metaphysical and phenomenological-hermeneutical notions of culture intertwine in Maceina's philosophy of culture.

ceinos pastangas galima vertinti kaip bandymą sukurti sintetinį kultūros filosofijos variantą, kuriame būtų suvienyti svarbiausi to meto požiūriai į kultūros filosofiją.

T y r i m o t i k s l a i. Šiandien kultūros filosofijos statusas Lietuvoje, atrodo, yra problemiškas. Viena vertus, kultūros filosofija yra laikoma pasensusia metafizine doktrina, neatitinkančia šiuolaikinių filosofinio diskurso reikalavimų, kita vertus, kultūros filosofiją bandoma pakeisti kulturologinių arba socialinių mokslų višetu. Mano nuomone, kultūros mokslų tarpdisciplininis taikymas negali atstoti filosofinės refleksijos ir tai akivaizdžiai rodo patys tokių mokslų metodiniai nepakankamumas. Kultūros filosofijos sunykimas po Antrojo pasaulinio karo nereiškia, kad ji šiaandien negali būti aktualizuota. Klausdami,

kaip galima kultūros filosofija šiandien, žvelgiant iš fenomenologinės perspektyvos, turime sugrįžti prie klasikinės kultūros filosofijos paveldo ir jos pasiekimų bei trūkumų kritinio vertinimo.

M e t o d a s. Šiame straipsnyje taikomas lyginamasis metodas.

U ž d a v i n i a i. Aptariant Maceinos kultūros filosofijos sampratą reikia pažymėti, jog ji yra pakankamai sistemiška ir nuosekli. Šiame straipsnyje tyrinėsiu ne Maceinos kultūros filosofijos visumą, bet pagrindines jos prielaidas. Pirmiausia aptarsiu Maceinos kultūros sampratą, išdėstyta „Kultūros filosofijos įvade“, antra, palyginsiu ją su kultūros apibrėžimais Maceinos pokariniuose straipsniuose ir, trečia, kritiškai įvertinsiu šią sampratą nurodydamas kultūros fenomenologijos galimybes.

Ontologinės kultūros prielaidos ir pasaulžiūriniai kultūros filosofijos tipai

Maceinos kultūros filosofija tęsia Šalkauskio inicijuotą projektą. Todėl reiktų prisiminti, jog Maceinos kultūros samprata remiasi šalkauskiška gyvenimo sričių hierarchija. Pats Maceina šią kultūros vietą hierarchinėje Šalkauskio ontologijos struktūroje apibūdina taip: „Kultūra prof. Šalkauskiui yra viena iš trijų gyvenimo sričių. Gyvenimas nėra vienalytis. Jis yra vieningas, bet sykiu ir sudėtingas. Jis reiškiasi trimis pagrindinėmis sritimis: *prigimtimi*, *kultūra* ir *religija*. Kultūra tad yra viena iš pagrindinių gyvenimo sričių, būtent vidurinė. Kiekviena žemesnė sritis sudaro aukštesnei sričiai materialinį pagrindą ir materialines sąlygas. Viso gyvenimo apačioje, kaip visko materialinis pagrindas, yra prigimtis. Atsirėmęs į prigimtį, žmogus kūrybine savo dvasia kuria kultūrą. Galop Dievas ir žmogus laisvu bendradarbiavimu atbaigia religijos priemonėmis tai, kas buvo

pradėta prigimties ir kas buvo tęsta toliau kultūros, nes prof. Šalkauskio pažiūra, nei prigimtis, nei kultūra gyvenimo atbaigti neįstengia“². Tokia metafiziškai apibrėžta kultūros vieta, viena vertus, išryškina kultūrinės veiklos galimybes, kita vertus, nustato pačioje kultūroje glūdinčių prieštaravimų ir jos nepakankamumo priežastis.

Pasak Maceinos, būtis žmogui reiškiasi trimis pavidalais: 1) kaip gamta, kuri yra šalia žmogaus, 2) kaip dvasia, kuri gyvena pačiame žmoguje, ir 3) kaip Dievas, kuris yra aukščiau už gamtą ir už dvasią. Šias sritis nagrinėja trys disciplinos: gamtos filosofija (kosmologija), žmogaus filosofija (antropologija), Dievo filosofija (teodicėja). Pačią būtį kaip tokią nagrinėja ontologija arba bendroji metafizika.³ Taigi būsmo mokslas apima keturias disciplinas, atitinkančias tradicinį metafizikos suskirstymą scholastinėje filosofijoje. Tai bendroji metafizika, kuri svarsto būties apskritai klausimą ir specialioji metafizika, kurią sudaro kosmologija (tyrinėjanti pasaulį), psichologija (tyrinėjanti žmogaus sielą) ir teologija (tyrinėjanti Dievo būtį). Nauja yra tai, kad Maceina šalia tradicinių būsmą tyrinėjančių disciplinų prideda filosofijos kaip tapsmo mokslą, apimančią istorijos filosofiją (nagrinėjančią kūrybą apskritai), kultūros filosofiją (nagrinėjančią žmogiškąją kūrybą) ir religijos filosofiją (nagrinėjančią dievažmogiškąją kūrybą).⁴ Kitaip sakant, kultūra priskiriama ne būties esybės sričiai, bet būties tapsmui, kuris siejamas su gyvenimo kūrybiškumu.

Konkretizuodamas tradicinę scholastinės ontologijos hierarchijos schemą Maceina žengia keletą žingsnių: pirma, gyvenimą tapatina su būties tapsmu ir nuolatiniu kūrimu⁵, o pačią kūrybą apibrėžia kaip būties esmės apsiereškumą⁶; antra, jis skiria hierarchiškai tarpusavyje susijusias tris kūrybos rūšis: gyvybinę, arba gamtinę kūrybą, dvasinę, arba žmogiškąją kūrybą ir dieviškąją kūrybą; trečia, apibrėžia pasau-

lėžiūrinius kultūros filosofijos tipus: kultūrinį natūralizmą, kultūrinį humanizmą ir kultūrinį teizmą.

Panagrinėkime atidžiau kiekvieną iš šitų žingsnių. Pirmiausia galima pastebėti, jog Maceinos kultūros filosofija remiasi būties tapsmo ir gyvenimo sąsaja. Gyvenimas suprantamas kaip neatbaigtos būties tapsmas, kaip nuolatinis kūrimasis arba kūrimas. Vadinasi, gyvenimas yra netobula būties forma, nes „gyvenimo negali būti ten, kur būtis yra pasiekusi visišką savo pilnatvę, kur ji jau yra atbaigta, kur jokia kūryba nebeturi prasmės“⁷. Gyvenimą Maceina supranta ne biologine prasme. Gyvenimo filosofija nėra tapati gyvybės filosofijai. Gyvenimas siejamas su žmogaus dalyvavimu. Taigi gyvenimo filosofija yra antropologinis kultūros filosofijos pagrindas. Gyvenimo centre yra žmogus, tačiau jis nėra izoliuotas nuo kitų būties lygių. Žmogus turi būti nagrinėjamas atsižvelgiant į jo santykį su pasauliu ir su Dievu. Šiais santykiais realizuojasi žmogiškoji kūryba, kurią Maceina apibrėžia kaip gyvenimo esmę.⁸ Žmogiškąją kūrybą nagrinėja kultūros filosofija, o dievažmogiškąją kūrybą – religijos filosofija. Šios dvi disciplinos kartu su istorijos filosofija, pasak Maceinos, yra svarbiausios gyvenimo filosofijos disciplinos.

Maceina skiria tris kūrybos rūšis: gyvybinę, dvasišką ir dievišką. Medžiaginiai procesai nelaikomi kūryba. Medžiaga nekuria, bet ji tarnauja kaip gyvybės, dvasios ir kartais Dievo kūrybos atrama. Gyvybės atsiradimas, kaip ir gimimas, dar nėra kūrybinis aktas. Tik tai tada, kai gyvybė individualizuojasi, ji darosi kūrybiška.⁹ Augimas kaip aplinkos medžiagos organizavimas taip pat nelaikomas kūryba. Tik tai tada, kai augmenų pasaulyje vyksta autokorekcija, jie kuria ne tik save, bet ir aplinką. Augalai pradeda kūrybą nuo pačių savęs, o gyviai ją pratęsia į aplinką. Tačiau gyvių kūryba yra ribota, nes jie tvarko

savo aplinką tik tam, kad galėtų geriau tvarkyti patys save. Čia kūryba dar nėra pakankamai autonomiška, joje vyrauja egoistiniai tikslai. Dvasinėje kūryboje, pasak Maceinos, dingsta gyvuliškas egoistinis motyvas ir apsirėškia kūrybos autonomiškumas¹⁰. Žmogaus kūryboje pasireiškia idėjinis motyvas, kurio nėra gyvulių kūryboje, nes „dvasia kuria ne tam, kad žmogus turėtų iš to naudoti, ne tam, kad jis galėtų tobuliau išsiskleisti ir geriau gyventi, bet tam, kad tęstų toliau būties tobulinimą, kurį jau yra pradėję žemesniosios būtybės“¹¹. Tačiau kūrybinis procesas tuo nesibaigia. Pasak Maceinos, žmogaus kūrybą pranoksta ir atbaigia Dievo kūryba. Pastaroji gali būti pradedamoji, kai kūrybos akte būtis pradeda būti, arba atbaigiamoji, kai būtis išvaduojama iš savo netobulumo ir sutapatinama su dieviškuoju pirmavaizdžiu. Svarbiausia, kad atbaigiamoji Dievo kūryba yra ne tik panaši į žmogaus kūrybą, bet žmogus joje dalyvauja kaip bendradarbis. Taigi Maceinos nustatytos kūrybos rūšys išrikiuojamos hierachinės vertikalės skalėje, kurioje atsispindi kūrybos tobulumo laipsnis.

Kultūros filosofijos tipus Maceina skirsto pagal tai, kokios yra bendrosios žmogaus nuostatos būties atžvilgiu. Kultūrinis natūralizmas gamtą laiko aukščiausiu gyvenimo laipsniu ir žmogiškąją kūrybą supranta kaip gamtos veiksmų rezultatą. Tokiu būdu kultūrinės kūrybos motyvai redukuojami į gamtines priežastis. Kultūrinis humanizmas teigia žmogų esant pirmutiniu ir svarbiausiu kūrėju. Kultūrinis teizmas skiriamas nuo kultūrinio natūralizmo ir kultūrinio humanizmo, kadangi jis giliausiu kūrybos pagrindu laiko ne gamtą ir ne dvasią, bet Dievą. Kultūrinis teizmas neneigia žmogaus kūrybos reikšmės, tačiau ją suvokia ne kaip autonominę sritį. Žmogiškoji kūryba turi būti nagrinėjama atsižvelgiant į jos ryšį su dieviškąja kūryba, o kultūra – neatsietai nuo religijos.

Paties Maceinos pažiūras galima sieti su integraliniu kultūrinio teizmo tipu, nes pasitarasis kultūrą traktuoja kaip religijos ataramą, o religiją laiko kultūros atbaiga¹².

Maceina pratęsia Šalkauskio pradėtą kultūros ontologinių pagrindų analizę. Ši analizė atliekama remiantis scholastinės ontologijos kategorijomis. Kita vertus, būties hierarchija primena filosofinėje antropologijoje paplitusią būties regionų schemą. Konkretizuodamas scholastinės būties hierarchijos schemas Maceina pabrėžia, jog kūryba yra pačios būties esmė arba jos atsiskleidimas. Todėl neatsitiktinai kultūros filosofija tampa viena iš svarbiausių Maceinos filosofijos sistemos disciplinų.

Gamtos ir kultūros dualizmas bei jo įveikimas objektyviosios dvasios formomis

Gamtos ir kultūros supriešinimas yra būdingas visai klasikinei kultūros filosofijai. Gamta suprantama kaip tai, kas auga ir vystosi savaime, o kultūra – kaip tai, ką reikia prižiūrėti ir kultivuoti. Kultūros atsiradimas siejamas su pakilimu virš gamtos arba su gamtos perdirbimu, jos apvaldymu. Šia schema pasinaudota ir Maceinos kultūros filosofijoje.

Dabarties pasaulis, pasak Maceinos, iš esmės yra kultūrinis pasaulis, kurio plėtra laipsniškai absorbuoja paskutinius gamtos likučius: „Mūsų dienų pasaulis jau nebėra gamtinis, bet *kultūrinis* pasaulis (Kulturwelt)¹³. Iki tol, anot Maceinos, žmonės gyveno laukiniame gamtos pasaulyje, kuriame kultūra ir civilizacija buvo tik atskiros salos. Kai civilizacijos tinklas apima visą žemę, radikaliai keičiasi žmogaus situacija. Šioje kultūros išsigalėjimo situacijoje formuojasi naujas žmogaus santykis su pasauliu: „Žmogus čia atsistoja priešais pasaulį ne kaip prieš svetimą padarą, bet kaip priešais savo paties kūrybos ob-

jektą. Žmogų su pasauliu dabar rišo ne tik tai, kad jis ir pasaulis abu yra to paties Absoliuto kūriniai, bet ir tai, kad žmogus jautėsi pats šitą pasaulį – *kultūrinį* pasaulį – sukūręs, pats jį pagimdęs iš savo dvasios gelmių¹⁴. Reikia pastebėti, jog tiek žmogaus santykius su gamtos pasauliu, tiek su kultūros pasauliu Maceina apibūdina kaip subjekto ir objekto santykius. Pirmuoju atveju gamta suvokiama kaip savarankiškas, nuo žmogaus nepriklausomas ir pagal savo dėsnius egzistuojantis objektas, o antruoju atveju kultūra yra nuo žmogaus priklausomas objektas, suvokiamas kaip žmogaus kūrinys.

Kultūros pasaulis, pasak Maceinos, yra tarp gamtos ir Dievo. Kultūra yra perdirbta gamta, todėl ją galime suprasti kaip medžiagos ir formos suvienijimą kūrybine veikla. Kultūra yra kildinama iš kūrybinio žmogaus santykiavimo su gamta, arba žmogaus kūrybos. Tačiau Maceina pažymi, jog gamtos apipavidalinimas ir formavimas nėra vienintelis kultūrinės kūrybos momentas. Gamtos perkūrimas yra svarbiausias kūrybos etapas, tačiau be jo Maceina išskiria dar du kūrybos momentus – dvasios objektyvumą ir vertybių realizavimą: „Kiek žmogui kūrybos metu pasiseka apvaldyti prigimtinių objektą, tiek jis gali objektyvuoti kūrinyje savo dvasią ir realizuoti vertybes. Ir kiek visa žmonija pasidaro gamtos valdovė, tiek ji sugeba pateisinti ir vykdyti savo paskyrimą¹⁵. Iš šio kultūros apibrėžimo darosi aišku, kad santykis su gamta ir jos kūrybinis apvaldymas yra svarbiausia kultūros prielaida, bet šis gamtos apiforminimas esmiškai susijęs su kitais dviem kūrybos momentais – dvasios objektyvumu ir vertybių realizavimu. Kūrybos tikslas yra gamtos apvaldymas ir įgyvendinimas. Šia misija žmogus realizuoja savo paskirtį.

Kiek Maceinai pavyksta įveikti kultūros ir gamtos supriešinimą? Viena vertus, Maceina lieka ištikimas evoliucionistiniam

požiūriui į gamtos ir kultūros santykį žmonišios istorijoje. Kitaip sakant, jis žmonišios istoriją aiškina kaip gamtos sužmoginimo procesą. Išsivadavimas iš gamtos ir gamtos apvaldymas išskiriami kaip du pagrindiniai žmogaus santykio su gamta būdai¹⁶. Maceina pabrėžia žmogaus ir pasaulio dualizmą, gamtos ir dvasios dualizmą: „Žmogus nėra vienybėje su pasauliu. Jis nėra net vienybėje pats su savimi. Jis stovi priešais pasaulį ir net priešais save kaip subjektas prieš objektą. Tarp žmogaus ir pasaulio, tarp dvasios ir gamtos yra gilus ir net tragiškas dualizmas“¹⁷. Kita vertus, šis dualizmo tragizmas, pasak Maceinos, kaip tik ir skatina kultūrinę kūrybą. Žmogus kuria kultūrą siekdamas įveikti gamtos ir dvasios prarają. Kultūra yra ne kas kita kaip pusiausvyros tarp gamtos ir dvasios siekimas. Sudvasinant gamtą ji palenkiama dvasios pusėn, o pati dvasia objektyvuojasi. „Šitas dvasios išėjimas iš savęs ir įėjimas į objektą arba į gamtą kaip tik ir įvykdo tą, bent netobulą, sintezę tarp subjekto ir objekto, tarp dvasios ir gamtos. Objektyviniame dalyke, arba kūrinyje, dvasia apsigyvena visomis savo žymėmis ir pačia savo esme“¹⁸. Maceinos aprašytas dvasios objektyvacijos procesas primena Hegelio subjekto ir objekto dialektiką. Svarbiausia, kad gamtos pakylėjimas iki dvasios ir dvasios nusileidimas į gamtą vainikuojamas sinteze, kurią Maceina apibūdina kaip trečiąjį elementą: „Objektyvuota dvasia yra skirtinga ir nuo subjektyviosios dvasios, ir nuo gryno objekto. Ji yra trečiasis dalykas, trečiasis elementas, kuriame subjektyvi dvasia ir objektas jau yra pasiekę tam tikrą vienybę“¹⁹. Taigi gamtos ir žmogaus santykiai turi du aspektus: pirmasis susijęs su gamtos apvaldymu, o antrasis su dvasios objektyvavimu ir įėjimu į gamtinius objektus. Aptardamas pirmąjį Maceina akcentuoja gamtos ir dvasios priešingybę, o aptardamas antrąjį Maceina pabrėžia gamtos ir dvasios vienybę. Dvasios

objektyvavimo procese atsiradęs „trečiasis elementas“ nėra nei objektyvi gamta, nei subjektyvi kultūra. Objektyviosios dvasios formomis yra įveikiamas subjekto ir objekto supriešinimas.

Sutinku su Arūno Sverdiolo išsakyta nuomone, jog šio „trečio elemento“ ir „tam tikros objekto ir subjekto vienybės“ samprata yra didžiausias teorinis lietuvių katalikų kultūros filosofų pasiekimas²⁰. Tačiau reiktų patikslinti kitą to paties autoriaus pastabą, esą Maceina „iš viso nutylėjo S. Šalkauskiui būdingą atsitiktinių kultūrinių formų priešpriešinimą gamtos substancinėms formoms, drauge ir tuo implikuojamą kultūrinės veiklos paradoksalumą“²¹. Nes tame pačiame skyriuje, kuriame aptariama kūrybos kaip dvasios objektyvavimo problema, Maceina teigia: „Kultūroje gamtiniai objektai visados lieka gamtiniai, vadinasi, nepasiekę tobulai savo pirmavaizdžio. Visiškai gamtą sudvasinti gali tik religija, nes tik religinės lytys tampa substancialinėmis gamtinių objektų lytimis. Tuo tarpu kultūrinės lytys yra tik atsitiktinės, arba akcidentalinės, lytys“²². Ir kitoje vietoje Maceina teigia: „Žmogiškoji kūryba negali sukurti jokios substancialinės lyties“²³. Taigi kultūrinėje kūryboje gamta pakyla į pusiau dvasinę sferą ir šis gamtos bei dvasios supriešinimas lieka neįveiktas.

Kultūros nepakankamumas tiesiogiai išplaukia iš metafiziškai postuluotos gamtos, dvasios ir Dievo ontologinės hierarchijos. Tačiau A. Maceina šią kultūros netobulumo sampratą papildė iš Berdiajevo perimta kultūros simboliškumo koncepcija, kurioje teigiama, kad visi kultūros kūriniai yra tik simboliai, niekada netenkinantys žmogiškojo tikros ir tobulos realybės siekio. Toks kultūros nepakankamumas apibūdinamas kaip kultūros tragizmas.

Kultūros tragizmas

Savo pokarinėse publikacijose Maceina kiek patikslina kultūros sampratą. Straipsnyje, paskelbtame „Aidų žurnale“ 1947 m., svars-toma kultūros tragizmo tema. Kultūrą Maceina apibrėžia kaip žmogaus kūrybą. Pagrindinis žmogaus ir gyvūno skirtumas esąs tas, kad žmogus sugeba atsipalaiduoti nuo aplinkos, o gyvūnas ne. Vadinasi aplinkos transcendavimas prilyginamas kultūrinio pasaulio atverčiai. Žmogus pats turįs susikurti savo buvimo sąlygas. Jis pats privaląs pasistatyti naują pasaulį, kuriame jis būtų namie, kuris jam būtų savas ir artimas, kuris sudarytų pagrindą gyventi ir tobulėti. Būtent kultūra, anot Maceinos, yra šis naujasis pasaulis ir ji suteikia žmogui tai, ko jam nedavė gamta.²⁴ Pažymėtina, jog Maceina kultūrą tapatina su pasauliu, atsiveriančiu peržengiant tiesioginį priištumą prie aplinkos. Ši mintis nėra nauja, tačiau filosofinės antropologijos atstovai kalbėdami apie žmogaus laisvę ir nepriklausomybę nuo aplinkos turėjo galvoje pasaulį kaip tokį. Taigi Maceina kūrybingai pasinaudodamas filosofinės antropologijos išvalgomis pritaiko jas kultūros filosofijos plotmėje.

Anot Maceinos, kalbėdami apie kultūrą, mes kalbame apie naujas žmogiškojo gyvenimo bei veikimo sąlygas. Kultūrinė kūryba yra žmogaus gyvenimo uždavinys, jo buvimo būdas, „nes žmogus būna kurdamas“²⁵. Kultūros kilmė neatsiejama nuo žmogaus kilmės. Kitaip sakant, aptardami kultūrą turime nagrinėti transcendentines žmogaus buvimo sąlygas. Maceina išskiria tris pagrindines sąlygas, būtinas žmogui išsilaikyti. Tai yra kalba, įrankis ir bendruomenė. Kultūros kūrimas traktuojamas kaip žmogaus sukilimas prieš gamtą.

Kultūra yra esminė žmogaus buvimo žmogumi sąlyga. Kultūroje objektyvuojama žmogaus vidujybė ir kuriama bendrija. Kultūra palaiko žmogaus praeitį ir neša jo

istoriją. Tačiau viso to nepakanka, nes, anot Maceinos, žmogus suvokia kultūros kūrinių netobulumą ir tragiškai išgyvena kultūros neatitikimą galutinių savo siekių. Iš kur kyla šis nusivylimas? Maceina primena kultūros kaip žmogiškojo žaismo sampratą: „Kiekviena kultūros sritis, ne tik poezija ar menas apskritai, yra žmogaus kūryba, vadinasi, savarankiškas ir laisvas jo fantazijos išradimas. Kiekvienas kultūros kūrinys išvaduoja iš apsisprendimo rimtumo ir virsta savotišku žaismu. *Kultūrą žmogus kuria žaisdamas*“²⁶. Būtent šiame kultūros pasaulio žaismingume Maceina įžvelgia tragizmą. Žaismė atpalaiduoja nuo apsisprendimo rimtumo, kai pats žmogus jaučia, jog kultūra yra susidūrimas su gyvenimo rimtimi ir negali būti vien žaismas. „Kūryba yra žaismas. Ir vis dėlto ji yra daugiau negu *tik* žaismas“²⁷. Maceina ieško tokių kūrybinės žaismės pavyzdžių, kurie atskleistų pačios žaismės peržengimą. Pasitelkdamas heidegerišką poezijos interpretaciją Maceina nurodo, jog poezija tik atrodo žaismas, bet iš tikrųjų tokia nėra. Poezijoje žmogus esą neužmiršta būties rimtumo, nes čia jis susiduria su savo buvimo pagrindu. Taigi kiekvienas kultūros kūrinys kaip tobula poezija turįs išvesti anapus žaismės į patį būties rimtumą ir būties pagrindą.

Maceinos atliktas žaidimo ir rimtumo supriešinimas liudija esminį nepasitikėjimą kultūros žaisme. Kultūros žaismingumas turi būti įveiktas atrandant substancinį pagrindą. Toks žaidimo peržengimas aiškinamas pasitelkiant heidegerišką poezijos interpretaciją. Tačiau Heideggerio filosofijoje teigiama, jog anapus žaismės nėra jokio pagrindo. Pati žaismė apibrėžiama kaip būties pagrindas arba būties bepagrindiškumas. Heideggeris šiuos teiginius formuluoja klausimo pavidalu: „Ar galime žaismės esmę čia apibrėžti kaip būtiškąjį pagrindą, ar reiktų būti ir pagrindą, būtį kaip nepagrįstumą (Ab-Grund) mąstyti iš žaidi-

mo esmės²⁸. Taigi Maceina, priešingai nei Heideggeris, siekia būties pagrindą atrasti anapus žaismės ir todėl pačią žaismę supranta kaip nerimtą ir atpalaiduojančią nuo atsakomybės. Toks Maceinos deklaruojamas kultūrinės žaismės peržengimas transcendentinio būties pagrindo link yra priešingas fenomenologinei žaismės kaip pasaulio simbolio sampratai²⁹.

Maceinos interpretacija atskleidžia, jog kultūros tragizmas randasi dėl pačios kultūros dvilypumo. Viena vertus, kultūra įveikia gamtą ir išvaduoja žmogų laisvai kūrybai, kita vertus, kurdamas žmogus siekia paneigti pačią kultūrą kaip neatsakingos žaismės priebėgą. Kultūrinė kūryba turi išvesti transcendentinio būties pagrindo link. Konkretizuodamas šį kultūros kaip klaidos ir kaltės išgyvenimą Maceina skiria tris kultūrinio tragizmo formas: atsakingumo tragizmą, sustingimo tragizmą ir netikrumo tragizmą.

Atsakingumo tragizmas

Atsakingumo tragizmą Maceina kildina iš kultūros kūrinio autonomiškumo: „Kultūrinis kūrinys jau nebėra žmogaus sąmonės turinys. Jis yra objektas, stovįs šalia žmogaus ir priklausąs išviršinei tikrovei. Anksčiau buvęs žmogaus dvasioje idėjos, pergyvenimo ar jausmo pavidalu, kūrimo metu jis išeina iš subjektyvinio pasaulio, susijungia su gamtine medžiaga ir tuo būdu pasidaro nebe priklausomas išvidinei tikrovei, iš kurios jis yra kilęs. Kiekvienas kultūrinis kūrinys atitrūksta nuo savo autoriaus³⁰. Tikslai atitrūkęs nuo kūrėjo kūrinys įgauna pastovumą ir nemirtingumą, kita vertus, toks autonomiškas kūrinys dažnai nueina priešingu keliu ir įgyja priešingą prasmę, nei buvo numatęs kūrėjas. Savo kilme ir turiniu kūriniai lieka priklausomi nuo kūrėjo, tačiau savo istorine būtimi ir savo prasme jie nebe pavaldūs jam. Ma-

ceina kelia klausimą: kiek ir kaip kūrėjas yra atsakingas už istorinį savo kūrinio kelią? Toks klausimo kėlimas suponuoja, kad kultūrinė kūryba yra neatsiejama nuo etinės atsakomybės. Kultūra neegzistuoja anapus etikos. Kurdamas žmogus išsipareigoja: „Žmogus yra atsakingas todėl, kad laisvi jo veiksmai giliausia prasme yra jo aktai, kad į juos jis įdeda *pats save*, kad per juos jis *pats save* apreiškia. Todėl jų vertę jis prisiima ant savęs, nes šita vertė giliausia prasme yra *jo paties* vertė. *Atsakingumas todėl savo gelmėse yra ne kas kita, kaip žmogaus atitikimas patį save*. Žmogus neatsako tik už tai, kas yra ne jis pats³¹.

Pabrėždamas kultūros kūrinio priklausomybę ir nepriklausomybę nuo kūrėjo Maceina formuluoja etinės atsakomybės paradoksą. Jei paneigiame istorinį kūrėjo atsakingumą, tai kartu neigiame ir jo buvimą savame kūrinyje. Kita vertus, autorius šios atsakomybės negali pilnutinai prisiimti, nes paprastai kūrinys gyvena ilgiau už jo autorių. Čia kaip tik atsiskleidžia kultūros atsakingumo tragizmas. Objektyvuodamas savo vidujybę kūrinyje autorius visiškai prisiima atsakomybę, tačiau kartu suvokia, jog atidavęs kūrinį istorijai jis nebegali numatyti jų reikšmės ir įtakos. Iš to kyla kultūrinės kūrybos etinė rizika: „Žmogus nežino, ar jo kūriniai turės kokios nors reikšmės, kokia ši reikšmė bus, kaip ateitis juos supras ir panaudos. Ir vis dėlto jis turi kurti³².

Maceina puikiai atskleidžia kūrybinės atsakomybės paradoksą. Jei pripažintume kultūrinės atsakomybės ribotumą, tai tada reiktų pripažinti kultūros ir etikos išsiskyrimą. Tokiu atveju kultūra būtų tiksliai iliuzija, kuri niekam nei padeda, nei kenkia. Maceina taip nemano. Jis pabrėžia, kad kultūra nėra anapus gėrio ir blogio ir todėl turi būti kažkas už ją atsakingas. Galutinio atsakymo į klausimą, kas turėtų šią atsakomybę prisiimti, Maceina neranda. Tačiau reikia

pastebėti, jog Maceina svarsto tikrai autoriaus atsakomybę, o interpretatoriaus ir suvokėjo atsakingumas lieka neapmąstytas.

Sustingimo tragizmas

Antroji kultūros tragizmo forma, pasak Maceinos, yra sustingimas. Objektivuodamas save kūriniuose žmogus įsiamžina ir nugali naikinantį laiko tapsmą. Tačiau kūrinys savotiškai atsigręžia prieš patį žmogų: „Kultūros kūrinys yra negyvas ir sustingęs, todėl nekintantis ir nežlungantis. Užtat ir žmogus, norėdamas nepraeiti, turi sustingti; norėdamas nežlugti, turi tapti nebegyvu. Kultūros kūrinys kaip tik įvykdo šitą žmogiškosios dvasios sustingdymą ir jos mirtį. *Išvidinio pasaulio objektyvavimas virsta jo nužudymu*“³³.

Mokslo, meno ir dorovės tradicijos pasižymi sustingimu, su kuriuo kovoja kūrybinė laisvė. Kultūros kūrinys egzistuoja kitam, todėl, anot Maceinos, jis nepraranda ryšio su gyvąja dvasia. Kūryboje žmogus ne tik priima praeitį, bet ją ir peržengia. Tik kartodama tai, kas buvo sukurta, kūryba prarastų savo laisvę. Viena vertus, kūryba turi išlaikyti ryšį su tradicija, kita vertus, siekdama originalumo kūryba tradicijas peržengia. „Kadangi kultūra negali būti tik pakartojimas, kadangi jau pats kultūrinio kūrinio palaikymas yra savotiškas jo atkūrimas, todėl jos linkimas į originalumą pasidaro jai esminis, o tradicijų peržengimas virsta nuolatinio jos uždaviniu“³⁴. Taip išryškindamas kultūrinio kūrinio prieštarumą Maceina pažymi, jog kultūros istorija banguoja tarp sustingimo ir laisvės, tarp tradicijos ir originalumo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Maceina suvokia dialektinę kūrinio prigimtį. Aptariama ne tik statiška kūrinio būtis santykio su autoriumi atžvilgiu, bet ir kūrinio genezė tradicijoje. Jei kūrinys yra priklausomas ne tik nuo jį sukūrusio autoriaus, bet ir nuo su-

vokėjo, į kurį jis kreipiasi, tai tada vis svarbesnis tampa kūrinio atkūrėjo (interpretatoriaus) vaidmuo. Vadinasi, gyvenimiškos kūrybos sustingimas objektyvuotuose dariniuose nėra amžinas. Jis skatina kūrybinį atsinaujinimą. Tuo tarpu tokie kultūros kritikai kaip Nietzsche ir Klagesas, pasak Maceinos, nepastebi šio iš pačios kultūros kylančio atsinaujinimo tendencijos. Supriešindami kultūrą su gyvenimu ir patį gyvenimą suprasdami kaip gamtinę ir organišką gyvybės būtį jie neigia kultūrą dėl gyvenimo: „Nietzsche ir Klagesas kovoja ne prieš tą ar kitą paveldėtą kultūrinę tradiciją, kad ją sugriautų ir jos vietoje statytų naują, bet jie kovoja prieš pačią kultūrą jos visumoje, kad jos vietoje pastatytų gamtinį gyvenimą“³⁵.

Maceinos svarstymai apie kūrybos sastingį objektyvuotų kūrinių ir tradicijų pavidalu, mano manymu, yra labai svarbūs, nes čia atskleidžiama intersubjektyvi kultūros darinio prigimtis. Viena vertus, gyvenimas sustingdomas kūriniuose, nes tik taip gali būti perduodamas kitiems, kita vertus, šis sustingimas panaikinamas, nes kūriniai reikalauja nuolatinio atkūrimo ir palaikymo. Kultūriniai kūriniai turi būti supraciškai ne tik kaip individualaus gyvenimo objektyvavimo rezultatas, bet ir kaip dvasinėje bendrijoje vykstantis kultūros reikšmių retransliavimo procesas.

Netikros būtis tragika

Kultūrinė kūryba, anot Maceinos, paneigia gamtinę būtį, kurią žmogus suvokia kaip tikrovę. Gamta yra tikra, nes ji nepriklauso nuo žmogaus subjektyvumo. Kultūrinėje kūryboje žmogus taip pat siekia realios būtis, bet paneigdamas gamtos tikrovę žmogus nepatenka į naują tikrovę. Taip atsitinka todėl, kad kultūra yra tikrai ženklų ir simbolių karalystė. Nepasitenkindamas gamta žmogus kuria savo kultū-

ros pasaulį, bet jis pasirodo esąs netikras: „Kultūra tuo būdu virsta viena didele iliuzija, vienu dideliu žmogaus sapnu, jo ilgesiu ir svajone. Joje glūdi realybės siekimas. Ji yra šitos siekiamybės ir trokštamos realybės ženklas bei simbolis. Bet pati savyje, deja, ji nėra realybė“³⁶. Maceina teigia, jog netikros būties tragizmas kaip tik ir glūdi šiame ženkliškame ir simboliniame kultūrinės tikrovės pobūdyje: „Ženklas yra tiktai akstinas ir rodyklė. Nurodydamas jis savaime reikalauja prie jo nesustoti ir nepasilikti. Jis reikalauja jį peržengti ir pakilti prie to, ką jis reiškia. Todėl visa kultūra, būdama ženklų ir simbolių pasaulis, slepia savyje savo paneigimo pagrindą. Ji visada nurodo į aukštesnę tikrovę, bet ji pati šita tikrove nėra“³⁷.

Kurdamas žmogus ženklų ir simbolių tinklu apdengia gamtinę realybę. Tačiau daugindamas ženklus žmogus sukelia kultūros krizę. Suvokdamas, kad vietoj tikrovės įgijo tiktai fikciją žmogus nusivilia: „Apsisupęs ženklais ir simboliais, jis jaučiasi užsidaręs chimėrų pasaulyje ir vedęs netikrą ir nerealų buvimą. Tikrosios būties šviesoje kultūra pasirodė kaip esanti apgaulė ir netikrybė“³⁸. Tačiau įdomiausia, anot Maceinos, kad kultūrinė netikrybė ir nenori virsti tikrove. Kultūra neslepia to, kad ji tik ženklas, kad ji tik nurodo tikrovę, bet pati nėra tokia. Maceina nurodo du nesėkmingus kultūros krizės įveikimo būdus. Pirmasis kelias veda į gamtą, o antrasis į religiją. Būtent gamtoje ir religijoje ieškoma tikrovės, kuri yra anapus ženklų ir simbolių. Tačiau pabėgimas nuo kultūros į gamtą ar religiją ir vienu, ir kitu atveju susijęs su žmogiškumo praradimu: „Kai tik žmogus atsisako nuo kultūros, jis gali grįžti arba į gamtą, arba pasinerti religijoje, jo galas visados bus toks pat: *jis neteks savo žmogiškumo*. Nei natūralistinis, nei misticitinis kelias kultūrinės tragikos ne tik nepergali, bet dar labiau ją ryškina“³⁹. Maceina atmeta tiek natūralistinį, tiek mistinį

pabėgimą nuo kultūros. Pirmąjį jis sieja su Rousseau filosofija, o antrąjį su budizmu, teosofija ir religiniu misticizmu: „Mistinis užsisiklindimas nuo kultūros nuveda ne į aukštesnę realybę, bet į paties žmogaus subjektyvinių sapnų bei svajonių sritį. Bėgdamas nuo kultūros kaip nuo ženklo, žmogus atsiduria savo sąmonės karalystėje. Ieškodamas pastovaus gyvenimo, jis patenka į savo subjektyvumą, kuris iš esmės yra nepastovus. Mistinis kelias todėl, kaip ir natūralistinis žmogaus iš kultūrinės krizės neišveda. Jis tik dar labiau šitą krizę išaštrina, parodydamas, kad nuo kultūros jokių atvejų išsivaduoti negalima“⁴⁰.

Bet kokius bandymus pabėgti nuo kultūros Maceina vertina kaip atsakomybės kratymąsi. Mistikas esą atsisako kultūrinės kūrybos, tačiau jis neatsisako naudotis pačia kultūra. Mistikas objektyvinio gyvenimo uždavinius krauna ant kitų pečių. Mistikas rūpinasi tik savimi ir taip paneigia bendruomenišką solidarumą. Mistikas bėga nuo kultūrinės kūrybos rizikos. Tačiau toks gelbėjimasis nuo kultūros religijoje, pasak Maceinos, paneigia pačią religiją. Religijos uždavinių negalima įgyvendinti be kultūrinės kūrybos. Taigi Maceina pripažįsta kultūros netikrovės tragiką, tačiau ši tragika turi būti įveikiama ją išgyvenant, o ne no jos bėgant. Pabėgimas nuo kultūros tragikos reikėtų pabėgimą nuo pačios žmogaus būties tragikos. Religija turėtų būti pasiekta ne paneigiant kultūrą, bet per ją.

Tokie Maceinos svarstymai, nors ir keista, yra pakankamai šiuolaikiški. Dauguma dabartinių kultūros kritikų kultūros krizę irgi sieja su jos fikciniu pobūdžiu. Jei kultūra yra tiktai ženklų ar tekstų visuma, o „poetinis žmogaus gyvenimas žemėje“ (Hölderlinas) yra tik buvimas iliuzijų karalystėje, tai nenuostabu, kad ir šiandien kultūros kritikai ieško mistinės tikrovės kaip išsivadavimo iš simuliakrinio kultūros pasaulio. Maceina parodo, kad pabėgimas

nuo ženklisko ir simbolinio kultūros pobūdžio yra neįmanomas, bet jis pozityviai neapmąsto šio kultūros pasaulio virtualumo.

Kultūros samprata enciklopediniuose Maceinos straipsniuose

Enciklopediniame straipsnyje Maceina pateikia iš esmės tą patį kultūros apibrėžimą, tačiau papildo jį kai kuriais naujais bruožais. „Kultūra yra žmogiškoji kūryba, supраста a) vidinio nusiteikimo, b) paties veiksmo ir c) viršinių išdavų bei jų organizacijos prasme“⁴¹. Nuosekliai panagrinėkime kiekvieną punktą.

Kultūrinis nusiteikimas siejamas su pačia žmogaus prigimtimi. Pirmiausia – tai pastanga išsilaikyti pasaulyje. Žmogus, remiantis Gehlenu ir kitais filosofinės antropologijos autoriais, apibūdinamas kaip atvira pasauliui nespecializuota būtybė. Nespecializuotumas reiškia, kad žmogus gimsta neprisitaikęs prie savo aplinkos ir pats turi užtikrinti savo buvimą. Kitais žodžiais, žmogaus kūryba randasi iš rūpinimosi savąja būtimi. Taigi kultūra yra paties žmogaus veikla susikurta aplinka, laiduojanti jo egzistavimo sąlygas.

Antra, kultūrinis nusiteikimas siejamas su žmogaus visuomeniškumu bei istoriškumu, „esmingu buvimu drauge“ (M. Heideggeris). Buvimas drauge neįmanomas be atsiskleidimo kitam, o pastarasis neįmanomas be supratimo. Tačiau supratimas nereikia tiesioginio savęs perkėlimo į kitą žmogų. Egzistencinė bendruomenė kuriama per juos vienijančius tarpininkus. Taigi kultūros kūrinys, pasak Maceinos, yra mūsų vidaus pasaulį perteikiantis kitam tarpininkas. Kultūrinis nusiteikimas kyla iš giluminio apsisprendimo būti drauge.

Kultūros kūriniai išreiškdami žmogaus vidinio pasaulio įvairovę ne tik užtikrina buvimą drauge, t. y. kuria egzistencinę bendruomenę, bet ir suteikia žmogaus subjek-

tyvumui tęstinumą laike. „Kultūrinio kūrinio pagalba susikuria istorinis žmonijos buvimas drauge...“⁴² Šie Maceinos pastebėjimai apie egzistencinės ir istorinės bendrijos kūrimą, mano nuomone, yra labai svarbūs, nes fenomenologiškai papildo kultūros kūrinio kaip dvasios objektyvacijos sampratą. Šią išvalgą vadinu fenomenologiška, kadangi kultūros kūrinys čia aprašomas ne kaip išorinis žmogaus egzistencijai objektas, bet kaip žmogaus egzistavimą bendrijoje ir istorijoje užtikrinanti sąlyga.

Trečiasis kultūrinio nusiteikimo momentas kelia didelių abejonų. Žmogus apibūdinamas kaip pasaulio valdovas ir todėl jis esą kultūrą išgyvena kaip pasaulio apvaldymą ir palenkimą savai dvasiai. Kyla klausimas, ar galime universalizuoti žmogaus siekį valdyti pasaulį. Ar šis bruožas yra visuotinė kultūrinio žmogaus buvimo sąlyga? Mano nuomone, Maceina nepagrįstai universalizuoja modernios vakarietiškos kultūros bruožus suteikdamas jiems visuotinį statusą. Ši charakteristika rodo, jog Maceina sugrįžta prie žmogaus ir pasaulio, gamtos ir dvasios priešstatos, kurios nesugebėjo įveikti ir ikikarinėje kultūros filosofijos koncepcijoje. Šią priešstatą akivaizdžiai atskleidžia ir kultūrinio veiksmo samprata.

Kultūrinis veiksmas apibrėžiamas kaip gamtos apdirbimas, žmogiškąją idėją paverčiant gamtinio daikto forma. Kultūrinį veiksmą Maceina aiškina remdamasis hilomorfizmo principu. Gamta turi būti apdirbta suteikiant jai per idėją atitinkamą daikto formą. Gamtinės medžiagos ir idėjos suvienijimas daiktą paverčia kultūriniu kūriniu. Tačiau tokia kultūrinio veiksmo schema yra labai abstrakti. Ji nepaaiškina, iš kur randasi idėjos ir kaip jos apskritai galimos anapus kultūros? Kultūros kūrinys yra ne tik apdirbtas daiktas, bet ir atrasta idėja.

Kultūrinė išdava arba gėrybė yra trečioji kultūrinės kūrybos realizacijos plot-

mė. Ją Maceiną taip pat skirsto į tris dalis. Pirmiausia kultūrinę gėrybę apibrėžia kaip dvisluoksnę, sudarytą iš gamtinio (medžiaga) ir dvasinio (forma) elementų. Šis dvasios idealumas kultūros kūrinyje egzistuoja ženkliškai arba simboliškai. Anot Maceinos, „kultūrinis kūrinys visados ką nors reiškia, ką nors sako [...]. Kiekvienas kultūrinis kūrinys yra ženklas. Visa kultūra stovi priešais mus kaip neišsemiamos žmogiškosios prasmės reiškinys“⁴³. Kultūros ženklai ir simboliai šiuo atveju nurodo ne hierarchiškai aukštesnę tikrovę, bet paties žmogiskumo savirealizavimo prasmę.

Antrasis kultūrinės gėrybės aspektas – jos vertingumas. Gamtoje vertybių nėra, o kiekvieno kultūros kūrinio pagrindas bei prasmė yra vertybė. Kultūra atsiskleidžia kaip ypatingo vertingumo plotmė. Per kultūrinės gėrybės pasirodo naujas buvimo būdas. Todėl kultūros kūriniai, pasak Maceinos, neredukuojami į tarnybinio pobūdžio įrankius. Kūrinių vertingumas nurodo aukštesniąją tikrovę. Pastarąją pastabą galime suprasti kaip Maceinos kritiką Heideggerio atžvilgiu. Straipsnyje, skirtame kultūros filosofijai, Maceina teigia: „Iškilusi vadinamoji gyvybės filosofija (Lebensphilosophie) ir vėlesnioji egzistencinė filosofija nebuvo palankios kultūrfilosofiniam nusištamui, nes pirmoji atsikreipė į gamtinę gyvybę kaip į visur tekančią ir visa palaišančią jėgą, o antroji susitelkė aplinkui asmeninę egzistenciją, kuriai kultūra virto tikrai „Zeug“, priemone, įrankiu, tačiau turinčiu kažkokią žemesnę prasmę bei vertę“⁴⁴.

Šiuo atveju reiktų Maceiną pataisyti. Heideggeris ne nuvertina kultūrą susiedamas ją su įrankiais, bet atranda kultūros vertes kasdieniniame mus supančių reikmenų pasaulyje. Beje, neapsiribodamas reikmenų analize vėlesniuose savo darbuose Heideggeris analizuoja meno kūrinius, kurių vertė negali būti pamatuota įrankiškumu.

Išvados

Maceinos kultūros filosofija nėra vienalytė. Joje aptinkame ir metafizines-objektyvistines kultūros apmąstymo schemas, ir fenomenologines-hermeneutines kūrybinio proceso interpretacijas. Ten, kur Maceina kultūrą apmąsto kaip gamtos užkariavimą ir perdirbimą, jis lieka metafizikas, o ten, kur aptaria kultūrinio kūrinio reikšmę steigiant dvasines bendrijas, priartėja prie fenomenologinio požiūrio. Fenomenologiniu požiūriu, turėtume susilaikyti nuo objektyvistinių kultūros traktuočių ir atsigręžti į kultūros patirtį. Kultūros analizės išeities taškas tada būtų ne gamtos ir kultūros supriešinimas, bet ta plotmė, kurioje gimta kultūrinės prasmės ir kuriasi intersubjektyvi kultūrinių reikšmių perdavimo galimybė. Atsižvelgdami į kultūrinės kūrybos ir recepcijos perspektyvumą tikrovės turėtume ieškoti ne anapus kultūros, bet jos simboliniame pobūdyje. Šia prasme kultūros žaidybinis pobūdis yra ne negatyviai suprastas iliuziškumas, bet virtualus fenomenalumas.

NUORODOS

¹ Maceina A. Kultūros filosofijos įvadas // Raštai. Vilnius. Mintis. 1991. T. I. P. 79.

² Ten pat. P. 62–63.

³ Ten pat. P. 104.

⁴ Ten pat. P. 107.

⁵ Ten pat. P. 104.

⁶ Ten pat. P. 167.

⁷ Ten pat. P. 104.

⁸ Ten pat. P. 106.

⁹ Ten pat. P. 180.

¹⁰ Ten pat. P. 181.

¹¹ Ten pat. P. 182.

¹² Ten pat. P. 156

¹³ Maceina A. Dabarties filosofijos keliai // Raš-

- tai. Vilnius: Margi raštai. 2004. T. IX. P. 8.
- ¹⁴ Ten pat.
- ¹⁵ *Maceina A.* Pirminės kultūros pagrindai // Raštai. Vilnius: Mintis. 1991. T. I. P. 224.
- ¹⁶ *Maceina A.* Kultūros filosofijos įvadas. P. 200.
- ¹⁷ Ten pat. P. 201.
- ¹⁸ Ten pat. P. 203.
- ¹⁹ Ten pat. P. 204.
- ²⁰ *Sverdiolas A.* Kultūros filosofija Lietuvoje. Vilnius: Mintis. 1983. P. 76.
- ²¹ Ten pat. P. 77.
- ²² *Maceina A.* Kultūros filosofijos įvadas. P. 205.
- ²³ Ten pat. P. 207
- ²⁴ *Maceina A.* Kultūros tragizmas // Raštai. Vilnius. Margi raštai. 2004. T. IX. P. 37.
- ²⁵ Ten pat.
- ²⁶ Ten pat. P. 38.
- ²⁷ Ten pat. P. 39.
- ²⁸ *Heidegger M.* Der Satz vom Grund. Pfullingen. 1978. S. 186.
- ²⁹ Žr. *Jonkus D.* Žaidimas kaip meno kūrinio „iliuziškumo“ modelis // Vilniaus dailės akademijos darbai. T. 31. 2003. P. 229–235.
- ³⁰ *Maceina A.* Kultūros tragizmas. P. 43.
- ³¹ Ten pat. P. 45.
- ³² Ten pat. P. 47.
- ³³ Ten pat. P. 50.
- ³⁴ Ten pat. P. 54.
- ³⁵ Ten pat. P. 58.
- ³⁶ Ten pat. P. 60–61
- ³⁷ Ten pat. P. 61.
- ³⁸ Ten pat. P. 62.
- ³⁹ Ten pat. P. 63.
- ⁴⁰ Ten pat. P. 68.
- ⁴¹ *Maceina A.* Kultūra // Kultūros prigimtis. Sud. Belauskas Ž., Juknevičius S. Vilnius: Valstybinis leidybos centras. 1993. P. 354.
- ⁴² Ten pat. P. 355.
- ⁴³ Ten pat. P. 358.
- ⁴⁴ *Maceina A.* Kultūros filosofija // Kultūros prigimtis. Sud. Belauskas Ž., Juknevičius S. Vilnius: Valstybinis leidybos centras. 1993. P. 360.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

- Jonkus D.* Žaidimas kaip meno kūrinio „iliuziškumo“ modelis // Vilniaus dailės akademijos darbai. T. 31. 2003.
- Heidegger M.* Der Satz vom Grund. Pfullingen 1978.
- Maceina A.* Kultūros filosofijos įvadas // Raštai. Vilnius: Mintis. 1991. T. I.
- Maceina A.* Pirminės kultūros pagrindai // Raštai. Vilnius: Mintis. 1991. T. I.
- Maceina A.* Kultūros filosofija // Kultūros prigimtis. Sud. Bielauskas Ž., Juknevičius S. Vilnius: Valstybinis leidybos centras. 1993.
- Maceina A.* Kultūra // Kultūros prigimtis. Sud. Bielauskas Ž., Juknevičius S. Vilnius: Valstybinis leidybos centras. 1993.
- Maceina A.* Dabarties filosofijos keliai // Raštai. Vilnius: Margi raštai. 2004. T. IX.
- Maceina A.* Kultūros tragizmas // Raštai. Vilnius: Margi raštai. 2004. T. IX.
- Sverdiolas A.* Kultūros filosofija Lietuvoje. Vilnius: Mintis. 1983.

Spausdinti rekomendavo:
Doc. dr. F. Jončys,
Dr. M. Japertas

Gauta: 2004 11 05
Parengta spaudai: 2004 12 08

Dalius JONKUS

THE NOTION OF CULTURE IN PHILOSOPHY OF ANTANAS MACEINA AND POSSIBILITIES OF THE PHENOMENOLOGY OF CULTURE

S u m m a r y

The article is dedicated to the notion of culture in philosophy of Antanas Maceina. The culture theory in Maceina can be described as heterogeneous in which one can find metaphysical-objectivistic schema as well as phenomenological-hermeneutic interpretation of a creative process. Where Maceina considers culture to be the conquest and remake of nature, he remains a metaphysician, while discussing the meaning of a work of culture in the establishment of spiritual societies he comes to the the phenomeno-

logical approach. From the phenomenological point of view one ought to abstain from objectivistic treatment of culture and turn to a cultural experience. Then culture would not be analysed as a confrontation between culture and nature but as a possible environment for the origin of intersubjective communication of cultural meanings. Considering a perspective of cultural creation and reception, one should look for reality not beyond culture but in its symbolic character.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: kultūra, kultūros filosofija, fenomenologija, žaidimas, kultūros tragedijos.

KEY WORDS: culture, philosophy of culture, phenomenology, play, the tragedy of culture.

Dalius JONKUS – Vytatauto Didžiojo universiteto Filosofijos katedros docentas. 1988 m. baigė Leningrado valstybinio universiteto filosofijos fakultetą apgindamas magistro darbą „Mikro- ir makrokosmos Renesanso filosofijoje“. 1989–1990 studijavo ispanų kalbą ir literatūrą Costa-Rikos valstybiniame universitete. 1991–1996 studijavo Lietuvos filosofijos ir sociologijos instituto doktorantūroje. 1996 stažavosi Madrido autonominiame universitete Ispanijoje. 1998 m. apgynė daktaro disertaciją „Būties problema Martyno Smigleckio logikoje“. Nuo 1997 m. dėsto Vytatauto Didžiojo universitete. 2003 m. stažavosi Freiburgo universitete Vokietijoje. Domisi fenomenologija ir jos taikymu filosofinėje antropologijoje, religijos filosofijoje, kultūros filosofijoje, meno kūrinio analizėje. Tel. 8 5 2331604. El. paštas: jonkus@takas.lt

Dalius JONKUS – Associate professor at the Department of Philosophy Faculty of Humanities at VMU (Kaunas). MA in Philosophy (Saint-Petersburg University, Rusija), Spanish language and literature studies (Costa-Rika University), PhD in Philosophy (Lithuanian Institute of Culture, Philosophy and Art), internship in Madrid University (Spain), Freiburg University (Germany). Main areas of interest: phenomenology, philosophical anthropology, cultural studies, philosophy of religion. Phone: 8 5 2331604. E-mail: jonkus@takas.lt